

Casus Emma nader bekeken

Emma (11) krijgt zulke paniekaanvallen, dat ze niet meer naar school kan. Haar overbelaste moeder Iris doet er alles aan om een geschikte plek voor haar te vinden. Toch loopt ze vast in haar zoektocht. Ondertussen zit Emma thuis en staart met lege ogen voor zich uit.

Zo begint het artikel *Als gevoeligheid tot schooluitval leidt* op de website van het CCE (Centrum voor Consultatie en Expertise).¹ Het artikel is veel gelezen via zowel de website als de LinkedIn-pagina van de NVO. Opgelegde prestatiedruk in groep 7 zorgt ervoor dat het met Emma van kwaad tot erger gaat. Ze gaat van een jeugdpsychiatrische kliniek, waar gesteld wordt dat Emma een laag IQ heeft, naar een ontwikkelplek voor hoogbegaafde *schooldrop-outs*. En ondertussen vindt de leerplichtambtenaar dat ze gewoon naar school moet. Het begeleidingstraject van Emma loopt helemaal vast en uiteindelijk wordt via het CCE orthopedagoog en NVO-lid Floor Koreman ingeschakeld.

Individuele casus?

Moeten we Emma zien als een individuele casus of als onderdeel van een systeem? Gaat het hier om een ongelukkige samenloop van omstandigheden? Is ze door de mazen van het net gevallen, of is er sprake van een groter, structureler probleem? Wat zijn de lessen die geleerd kunnen worden als het gaat om het binnen school houden van (anders) begaafde leerlingen? *De Pedagoog* zocht naar antwoorden in recente literatuur en sprak met Floor Koreman over de rol van pedagogen binnen het onderwijs.

Hoogbegaafde schooldrop-outs

Voor haar promotie in 2022 deed de Amerikaanse Kari Lynn Penny kwalitatief onderzoek naar schooluitval onder begaafde meisjes (N=9) in de staat Californië.² Ze interviewde leeftijdsgenoten van Emma (nu 19 jaar) over hun ervaringen van de kleuterklas tot eind middelbare school en destilleerde uit de interviews vier belangrijke thema's die ze in haar proefschrift verder uitwerkt: vriendschap, traumatische gebeurtenissen, angst en zelfinzicht.

Net als orthopedagoog Floor Koreman (zie kader), spreekt ze van een discrepantie tussen

‘Een knap lastig probleem’

Orthopedagoog Floor Koreman, van praktijk Buitengewoon, over kinderen die vastlopen in het onderwijs. En de rol die pedagogen kunnen spelen om dit te voorkomen.

In mijn praktijk zie ik in toenemende mate kinderen, voornamelijk meisjes, die aan het einde van de basisschool óf bij de overgang naar het voortgezet onderwijs dermate vastlopen dat ze thuis komen te zitten. Een behoorlijke kloof tussen *kunnen* (o.a. vaardigheden) en *aankunnen* (het emotioneel welbevinden) ligt daar meestal aan ten grondslag. Een knap lastig probleem, omdat je dit vaak niet aan de buitenkant kan zien. Door onderzoek te doen naar de emotionele ontwikkeling¹ zien we dat meisjes zoals Emma qua ondersteuningsbehoefte veel meer nabijheid en betrokkenheid vanuit een leerkracht nodig hebben. Doordat ze zich ogenschijnlijk goed kunnen aanpassen en bijvoorbeeld didactisch bovengemiddeld scoren, valt dit in eerste instantie niet op.

Geen aansluiting

De laatste periode op de basisschool is doorgaans gericht op vergroten van zelfstandigheid en de overgang naar het middelbaar onderwijs. Leerlingen als Emma vinden dan vaak geen aansluiting meer bij leeftijdsgenoten en ook in de emotionele ondersteuningsbehoefte worden ze onvoldoende voorzien, met uitputting en eenzaamheid tot gevolg. Het kan dan snel bergafwaarts gaan, waardoor leerlingen volledig thuis komen te zitten. Dit is zeer schadelijk voor de ontwikkeling van deze leerlingen en heeft vaak een grote impact op het hele gezin.

Preventief een orthopedagoog

Het kan veel leed besparen als scholen preventief een orthopedagoog of schoolpsycholoog inzetten om dergelijke

cognitie en sociaal-emotionele ontwikkeling, die onder andere het aangaan en in stand houden van vriendschappen in de weg staat. Alle schoolverlaters in het onderzoek hebben te maken gehad met een traumatische ervaring. Voor Emma gold dat ook, op een wat vroegere leeftijd dan de meisjes uit het onderzoek weliswaar, maar vergelijkbaar was de moeite om met deze gebeurtenis om te gaan, die een plaats te geven, waardoor het hun levens overschaduwde.

Controleverlies en zelfinzicht

Onderzoeker Penny noemt ook het verliezen van controle. Bij Emma nam het zoeken naar controle haar zo in beslag dat het haar belemmerde in haar dagelijkse bezigheden. Angst en perfectionisme kwamen om de hoek kijken toen in groep 7 het belang van een goede score op de toets voortdurend werd benadrukt.

Voor de deelnemers aan Penny's onderzoek zorgde het label *hoogbegaafd* ervoor dat ze zich opeens alleen voelden staan; in plaats van hulp en aangepaste leerstof, kregen ze het idee het

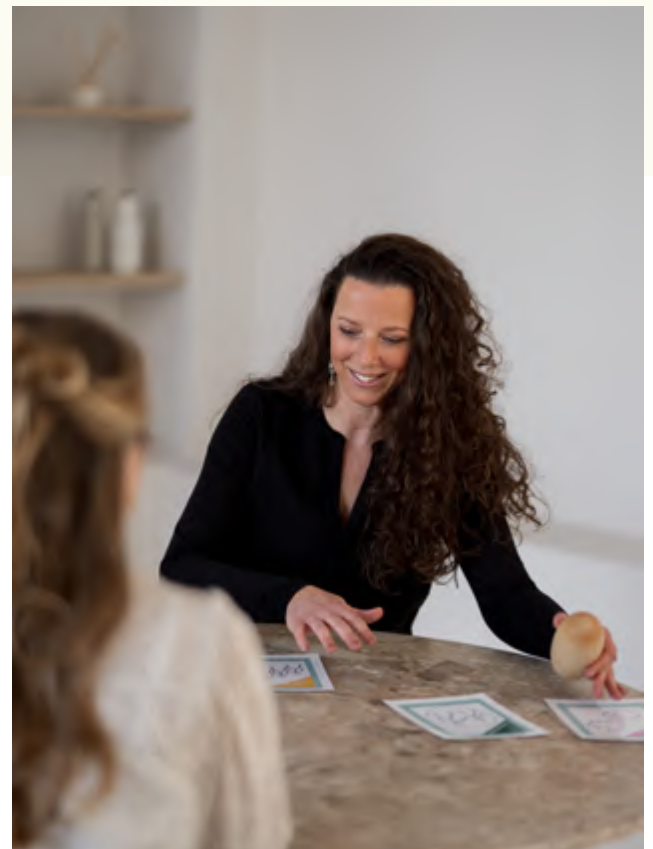
leerlingen beter in beeld te krijgen. Juist deze leerlingen hebben andere randvoorwaarden nodig om tot bloei te komen. Wat heeft deze unieke leerling nodig om te kunnen reguleren en hoe implementeer je dat zonder dat de leerling een buitenbeentje wordt? Hierin is de driehoek leerkracht-ouder-leerling ontzettend belangrijk. In de praktijk wordt nog vaak óver het kind gepraat in plaats van mét de leerling en dat is echt een gemiste kans.

Basisveiligheid

Op veel scholen dendert de onderwijstrein maar door en wordt er in mijn optiek te veel (na)druk gelegd op presteren. Wat mij betreft mag het emotioneel welbevinden centraal komen te staan. De basisveiligheid die daaraan ontleend wordt, vormt immers het fundament voor alle andere ontwikkelingsdomeinen. Ik zou wensen dat meer scholen in de toekomst buiten de gebaande paden durven te treden en maatwerk gaan leveren aan bijzondere leerlingen zoals Emma.

¹ Schaal voor emotionele ontwikkeling: www.fortior.info/leestip/seo-r2/
www.floorkoreman.nl

foto: Sophie Oelrich

Floor Koreman doet onderzoek naar de sociale ontwikkeling.

Emma blikt terug

Nu, op haar negentiende, lijkt Emma de grip op haar leven weer terug te hebben. Als ze terugblikt geeft ze nog een belangrijk inkijkje in de klas. Ze heeft veel betere herinneringen aan de leerkracht die af en toe een spelletje liet doen, iets persoonlijks vertelde of gitaar speelde dan aan degene die voortdurend hamerde op het belang van leren en presteren, maar niet thuis gaf als Emma uit eigen interesse dieper op een onderwerp in wilde gaan.

> allemaal zelf te moeten kunnen. De schoolverlaters hadden het idee bij niemand terecht te kunnen en zagen het niet kunnen voldoen aan verwachtingen als persoonlijk falen. Dat leidt naar het laatste thema, zelfinzicht. Geen van de deelnemers had een duidelijk idee wat het label hoogbegaafd inhield, wat het betekende voor hun dagelijks leven. Het overheersende gevoel was te moeten presteren. Bij de schoolverlaters uitte dat zich in een negatief zelfbeeld, waarbij er schaamte was om om hulp te vragen. Hulp vragen en jezelf kunnen duiden, dat waren belangrijke thema's voor alle deelnemers. En de ervaring er opeens alleen voor te staan. Een belangrijke aanbeveling van Penny is dan ook om de maatschappelijk werker of schoolpsycholoog in te zetten om ook bij deze leerlingen op regelmatige basis de vinger aan de pols te houden. Dat doet de vraag rijzen hoe dit bij Emma is gegaan en meer algemeen hoe dat in Nederland geregeld is.

Zorg in de school

In onderzoek dat plaatsvond in de tijd dat Emma vastliep op school, is gekeken naar de toegang tot geestelijke gezondheidszorg via scholen, waarbij de situatie in tien Europese landen, van Servië tot Zweden, vergeleken werd.³ De onderzoekers richtten zich hierbij op de prioriteiten die scholen leggen en de potentiële mogelijkheden en beperkingen. Gesteld wordt dat scholen een sleutelrol vervullen bij het leveren van zorg, waarbij school in veel gevallen de plek is waar problemen boven water komen door screening en interventie. Nederland bleek in dit onderzoek een middenmoter als het gaat om de prioriteit die aan het onderwerp gegeven wordt. Maar is desondanks koploper als het gaat om staand beleid, goede banden tussen scholen en GGZ-instellingen (67,9%) en het leveren van de juiste steun (>80%, gerapporteerd door de scholen zelf). Zo bezien zit het wel goed met het ondersteunen van onze leerlingen. Als er al beperkingen worden ervaren, is het in het gebrek aan personeel (dit geldt in vergelijkende mate voor andere landen) en de houding van ouders (dit wordt meer gerapporteerd dan in andere landen). Toch blijft het knagen, zeker met de casus Emma in het achterhoofd. In het artikel van het CCE wordt beschreven hoe het leven tot groep 7 er voor haar uitzag. Dan rijst niet het beeld van een meisje met zware problematiek. Wat kan voorkomen dat iemand zo in de problemen komt en zelfs jaren niet naar school gaat?

Geschoold personeel

Noorse onderzoekers geven aan dat je, om problemen in een vroeg stadium te identificeren en kinderen door te kunnen verwijzen, wel het juist geschoold personeel moet hebben.⁴ Leerkrachten zijn vaak onvoldoende geschoold om complexe sociaal-emotionele problematiek te herkennen en worden teveel in beslag genomen door andere werkzaamheden om hier goed op in te spelen. De onderzoekers wijzen op de noodzaak van de aanwezigheid van personeel dat hier wel specifiek voor is opgeleid. Ze willen een onderzoek richten op de vraag wat de rol van maatschappelijk werkers op de scholen is en zou moeten zijn. In Nederland spreken we in dit kader van schoolgericht werken vanuit de jeugdhulp.⁵ Dat kan door het inzetten van een maatschappelijk werker, maar wellicht is er daarnaast nog wel een rol weggelegd voor een gedragswetenschapper, een orthopedagoog op school. Daarmee kan bijvoorbeeld, naast een directe link vanuit school met zorginstanties, worden gezorgd voor kortdurende zorgtrajecten binnen de school en laagdrempelige *check ups* om de vinger aan de pols te houden, zodat een traject als dat van Emma hopelijk verleden tijd zal zijn.

tekst: Bart van Gent

De namen Emma en Iris zijn gefingeerd.

¹ cce.nl/casus/als-gevoeligheid-tot-schooluitval-leidt

² Penny, K.L. (2022), *Missed opportunities and mindgaps: An exploration of the gifted and talented girls' experience in the K-12 public school system*. Proefschrift, University of La Verne, USA.

³ Patalay, P., Giese, L., Stanković, M., Curtin, C., Moltrecht, B. and Gondek, D. (2016), Mental health provision in schools: Priority, facilitators and barriers in 10 European countries. *Child Adolescent Mental Health*, 21, 139-147. doi.org/10.1111/camh.121604

⁴ Singstad M.T., Røkenes F.M., Ekornes S.M. (2022), Promoting psychosocial environments in Norwegian primary schools: A scoping review protocol exploring the roles and responsibilities of school social workers, *BMJ Open*, 12, e063324. doi.org/10.1136/bmjopen-2022-063324

⁵ www.nji.nl/system/files/2021-04/Schoolgericht-werken-vanuit-de-jeugdhulp.pdf